

فصل اول

تاریخچه

۱. تاریخچه تشکیل اکو

تمایل به همکاری منطقه‌ای از دیرباز در جهان وجود داشته است ولی روند تحولات جهانی بخصوص پس از جنگ دوم جهانی این گرایش را تشدید نمود. این همکاری‌ها در اشکال گوناگون و درجات متفاوت در همه زمینه‌های سیاسی و اقتصادی، امنیتی، اجتماعی و یا ترکیبی از آنها شکل گرفته‌اند. گرچه تجربه سالهای بعد از جنگ دوم جهانی بیانگر نفوذ سیاسی شرق و غرب در شکل‌گیری پیمان‌ها و همکاری‌های عمده منطقه‌ای (نظیر ناتو، ورشو، کومکون و سنتو) می‌باشد ولی با گذشت زمان و تحولات عمیقی چون فروپاشی کمونیزم، منافع سیاسی به تدریج در تشکل‌های منطقه‌ای رنگ باخته و توسعه اقتصادی جای آن را گرفت. همکاری اقتصادی شاید مهمترین نوع همکاری منطقه‌ای باشد زیرا کشورهای جهان به تنهایی تمام عوامل تولید را در اختیار نداشته و با توجه به محدودیت‌های سرمایه نیروی انسانی، منابع طبیعی، مدیریت و تکنولوژی، امکان فراهم نمودن زنجیره‌ای از تولیدات در یک کشور وجود ندارد. بنابر این کشورها به منظور دستیابی به آرمان‌هایی که بدون مساعدت جمعی امکان‌پذیر نیست، تلاش می‌نمایند تا با تشکیل سازمان‌های اقتصادی منطقه‌ای هم اقتصاد ملی خود را رونق دهند و هم با توزیع نیروی کار، سرمایه‌گذاری‌های مشترک و استفاده بهینه از منابع بالقوه یک منطقه، چرخه تولید را در آن منطقه تکمیل نمایند. بایستی توجه داشت که متمایز کردن کامل مسائل سیاسی و اقتصادی و اجتماعی از یکدیگر مقدور نیست و لذا حتی همکاری‌هایی که صرفاً جنبه اقتصادی داشته‌اند، در بسیاری از موارد در عمل به مسایل سیاسی و اجتماعی نیز

تسری یافته‌اند و یا بالعکس. اتحادیه اروپا و آسه‌آن از نمونه‌های بارز و موفق همکاری منطقه‌ای می‌باشند که اولی با اهداف صرفاً اقتصادی شروع و به تدریج در مسائل سیاسی نیز وارد شد در حالیکه دومی بدو اهداف سیاسی و امنیتی را دنبال نمود ولی بعداً همکاری‌های اقتصادی را محور کار خود قرارداد.

منافع مشترک مهمترین عامل همکاری منطقه‌ای می‌باشد و وابستگی متقابل کشورهای یک منطقه به‌گونه‌ای است که ضامن حفظ منافع فراوان اقتصادی برای کل منطقه خواهد بود. درعین حال عضویت در یک سازمان منطقه‌ای با استقلال عمل و حاکمیت کشورهای عضو مغایرت ندارد. از نظر اقتصادی اصولاً علت روی آوردن به اتحاد، کسب قدرت، ثروت و رفاه عمومی از طریق استفاده توأم از دو اصل مغایر یعنی تجارت آزاد و سیاست‌های حمایتی است. تغییر و تحولات سریع منطقه‌ای و جهانی در سالهای اخیر، اهمیت همکاری‌های منطقه‌ای و نیاز به آن را تشدید نموده است، بنحوی که از ابتدای دهه ۹۰ تاکنون روند اصلاح قوانین و مقررات مربوط به ترتیبات تجاری بلوک‌های منطقه‌ای بیشترین وقت رهبران سیاسی و اقتصادی جهان را به‌خود اختصاص داده است. براساس گزارش سال ۱۹۹۵ سازمان تجارت جهانی، عمده‌ترین ترتیبات تجاری جهان نظیر MERCOSOUR, ASEM, ECO, APEC, AFTA, NAFTA^۱ در دهه نود پایه‌گذاری شده و یا گسترش یافته‌اند. در این مدت کوتاه منطقه‌گرایی توانسته است به‌عنوان یک روش مشروع و مورد قبول تمامی دولت‌ها در بدست آوردن منافع ملی تلقی گردد که این خود موفقیت بزرگی در روند جهان شمولی تجارت و اقتصاد محسوب می‌شود.

۲. شکل‌گیری اکو و عوامل پیوستگی اعضای آن

بعد از جنگ جهانی دوم تعداد سازمان‌های منطقه‌ای که نه تنها از نظر اقتصادی بلکه به‌جهت تأمین صلح و امنیت منطقه و جهان نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بودند، گسترش

۱. NAFTA - منطقه آزاد تجارت آمریکای شمالی - AFTA منطقه آزاد تجاری آسه‌آن - APEC مجمع همکاری اقتصادی آسیا و اقیانوسیه - ECO سازمان همکاری اقتصادی - ASEM نشست سران آسیا - اروپا MERCOSOUR بازار مشترک جنوب آمریکای لاتین.

زیادی یافتند. تشکیل کنفرانس توسعه و تجارت سازمان ملل متحد (آنکتاد) در ۲۳ مارس ۱۹۶۴ و تعیین نمودن دهه ۱۹۶۰ به عنوان دهه توسعه و عمران کشورهای در حال رشد، به این همکاری‌ها سرعت بیشتری بخشید. کنفرانس توسعه و تجارت، توجه کشورهای در حال توسعه را به این باور معطوف نمود که باید همکاری و وحدت خود را تقویت نموده و برای رشد صنایع و تجارت، همکاری‌های منطقه‌ای نزدیکتری را بنانهند. باتوجه به این امر سه کشور ایران، پاکستان و ترکیه که از دیرباز دارای پیوندهای تاریخی با یکدیگر بودند تصمیم به تشکیل سازمانی جهت همکاری‌های منطقه‌ای گرفتند. به همین منظور وزیران خارجه سه کشور در ۲۸-۲۷ تیر ماه ۱۳۴۳ (ژوئیه ۱۹۶۴) اجلاسی را جهت تهیه مقدمات نشست سران در آنکارا تشکیل دادند و متفقاً تصمیم گرفتند که دست اتحاد به هم داده مساعی خود را در جهت نیل به تشکیل «سازمان عمران منطقه‌ای» بکار برند. بالاخره در کنفرانس عالی سران سه کشور که در تاریخ ۲۹-۳۰ تیر ماه ۱۳۴۳ و با حضور محمدرضا پهلوی، محمد ایوب‌خان رئیس‌جمهور وقت پاکستان و جمال گورسل رئیس‌جمهور وقت ترکیه در استانبول برگزار گردید، همکاری مشترک سه کشور تحت عنوان «همکاری عمران منطقه‌ای» (RCD) آغاز گردید.

در اجلاس مذکور سران سه کشور ملاحظه نمودند که لزوم عقد موافقت‌نامه‌های اقتصادی منطقه‌ای برای تسریع و رشد اقتصادی بین جوامعی که دارای علائق مشترکی می‌باشند، از مظاهر برجسته و خصوصیات بارز عصر حاضر می‌باشد و این موضوع و مساعی پی‌گیری که در نیل به هدف‌های اقتصادی و تحکیم مبانی همکاری‌های عمرانی منطقه‌ای از طرف کشورهای مختلف بعمل می‌آید هم‌اکنون مقبول و مورد موافقت مقامات بین‌المللی قرار گرفته است.

این امر و لزوم انعقاد قراردادهای عمرانی و اقتصادی در یک سطح منطقه‌ای باتوجه به شرایط خاص و اشتراک منافع و مراتب مودت موجود در مورد کشورهای ایران - پاکستان و ترکیه کاملاً صادق و طبیعی می‌نماید بخصوص اینکه پیوندهای دیرین تاریخی و فرهنگی و رشته‌های نیرومند مذهبی و همجواری ضامن ثبات و بقای این همکاری باشد.

سران سه کشور ضمن تأیید مراتب فوق مقرر داشتند از امکانات وسیعی که هم‌اکنون بین سه کشور برای عقد این قرارداد همکاری‌های اقتصادی موجود می‌باشد حداکثر استفاده بعمل آید. بدین منظور تصمیم گرفته شد که مساعی مشترک هرچه بیشتر سه کشور در راه تسریع و تحقق آمال و هدف‌های این همکاری سه‌جانبه معمول گردد. بنابر این در اعلامیه مشترک تشکیل سازمان همکاری عمران منطقه‌ای (آر.سی.دی)^۱ سران سه کشور موافقت اصولی خود را در موارد زیر اعلام داشتند:

۱. ایجاد مبادله آزاد یا آزادتر کالاها به وسایل عملی گوناگون از قبیل انعقاد قراردادهای بازرگانی.
۲. برقراری مناسبات و همکاری بیشتر بین اطاق‌های بازرگانی موجود و احیاناً تأسیس اطاق‌های بازرگانی مشترک.
۳. تنظیم و اجرای برنامه‌های طرح مشترک بین سه کشور.
۴. تقلیل نرخ‌های پستی بین سه کشور به میزان تعرفه‌های داخلی.
۵. بهبود خطوط حمل و نقل هوایی داخل منطقه و احیاناً تأسیس یک خط هوایی بین‌المللی مجهز بین سه کشور که بتواند با سایر خطوط هوایی بطور مؤثر رقابت نماید.
۶. مطالعه درباره امکانات توسعه یک همکاری نزدیک در امر کشتیرانی و منجمله تأسیس یک خط مشترک دریایی و یا تشکیل یک کنفرانس کشتیرانی منطقه‌ای.
۷. انجام مطالعات و بررسی‌های لازم برای احداث و بهبود خطوط ارتباطی راه و راه‌آهن بین سه کشور.
۸. لغو تشریفات روادید عبور بین سه کشور به منظور تسهیل امر مسافرت.
۹. کمک و معاضدت فنی به یکدیگر از راه اعزام کارشناس - تربیت کادر فنی و مبادلات بورسیه بین سه کشور.

۱۰. مطالعه و بررسی کلیه امکانات موجود به منظور توسعه و تحکیم همکاری‌های فرهنگی بین سه کشور و ایجاد حسن آگاهی در قاطبه مردم نسبت به میراث فرهنگی مشترک و اشاعه اطلاعات و نشریات لازم درباره تاریخ و تمدن ملل منطقه، تأسیس کرسی‌های مشترک و متقابل در دانشگاه‌ها، مبادله دانشجو و اهدای بورس‌های مطالعاتی و فرهنگی بین سه کشور و همچنین تأسیس مراکز فرهنگی و هنری جهت انجام مطالعات و تحقیقات فرهنگی و تاریخ و تمدن سه کشور.^۱

برای تهیه و تنظیم و پیشبرد پروژه‌های مختلف در سطح منطقه‌ای لازم بود تماس و ارتباط مداومی بین نمایندگان سه دولت برقرار گردد و لذا تشکیلاتی مرکب از ۴ ارگان برای انجام برنامه‌ریزی و تعیین خط‌مشی و سیاست کلی در داخل سازمان همکاری عمران منطقه‌ای بشرح زیر پیش‌بینی گردید:

شورای وزیران منطقه‌ای: به عنوان عالی‌ترین مقام تعیین‌کننده سیاست کلی

شورای برنامه‌ریزی منطقه‌ای: مسئول مطالعه طرح‌های توسعه و بررسی استعداد و

امکانات تولیدی کشورهای عضو

کمیته‌های فنی: مسئول ارائه پیشنهاد و طرح‌های خاص در زمینه‌های مختلف

دبیرخانه ثابت در تهران: تسهیل در امر همکاری بین سه کشور، تنظیم جلسات،

توزیع اسناد

ارکان مذکور براساس اهداف و برنامه‌های پیش‌بینی شده جلسات متعدد و ادواری خود

را طی سالهای فعالیت آر.سی.دی برگزار کردند. سران نیز پیرو کنفرانس تاریخی استانبول،

به منظور تحکیم روابط در چارچوب همکاری‌های منطقه‌ای و توسعه فعالیت‌های مشترک،

کنفرانس‌های دیگری را در رامسر تیرماه ۱۳۴۶ (ژوئیه ۱۹۶۷)، کراچی آذر ۱۳۴۷ (دسامبر

۱۹۶۸)، ازمیر اردیبهشت ۱۳۴۹ (مه ۱۹۷۰) و ازمیر اردیبهشت ۱۳۵۵ (آوریل ۱۹۷۶)

برپا داشتند.

۳. کنفرانس ازمیر

در هیجدهمین کنفرانس شورای وزیران همکاری عمران منطقه‌ای با توجه به تحولات سریع اقتصادی، سیاسی و اجتماعی که در دهه ۱۹۷۵-۱۹۶۵ در جهان رخ داد و تأثیری که بر کشورهای عضو همکاری عمران منطقه‌ای و منطقه به‌طور کلی داشته است، لزوم تجدیدنظر و اتخاذ تصمیمات لازمه جهت پیشبرد و گسترش هدف‌های آر.سی.دی ضروری تشخیص داده شد و بدین منظور تشکیل کنفرانس سران عالی سه کشور پیشنهاد گردید.

رهبران سه کشور ایران، پاکستان و ترکیه از تاریخ اول اردیبهشت ۱۳۵۵ برابر با ۲۱ آوریل ۱۹۷۶ به مدت سه روز در ازمیر اجلاس کردند و ضمن بررسی اوضاع جهانی و منطقه‌ای گسترش مناسبات را در زمینه‌های گوناگون همکاری مورد بررسی قرار داده و با صدور اعلامیه تاریخی ازمیر در واقع نقطه عطفی در همکاری عمران منطقه‌ای بوجود آمد زیرا با توافق سه کشور در مورد انعقاد معاهده‌ای تحت عنوان «معاهده ازمیر»^۱ و تصویب آن توسط مجالس سه کشور، همکاری عمران منطقه‌ای از امتیازات حقوقی برخوردار گردید و این امر نمایانگر آن بود که سه کشور مصمم شدند مناسبات فیما بین را گسترش داده و تصمیمات متخذه را لازم‌الاجرا نمایند.

توافق سه کشور در مورد ایجاد یک منطقه آزاد بازرگانی در منطقه با تصمیمات مناسب از طریق کاهش تدریجی موانع تعرفه‌ای، قدمی اساسی و سازنده در جهت تحکیم و توسعه یکی از هدف‌های دیرینه آر.سی.دی یعنی افزایش تجارت در منطقه بود که این امر زمینه را برای همکاری یا ادغام بخش‌های مختلف اقتصادی سه کشور عضو فراهم ساخت.

با توجه به برنامه‌های عمرانی سه کشور و مشکلات تأمین مالی جهت اجرای طرح‌های مشترک، در کنفرانس ازمیر نیست به تأسیس بانک سرمایه‌گذاری و عمران منطقه‌ای با شرکت بخش خصوصی سه کشور موافقت اصولی به عمل آمد.

در کنفرانس ازمیر همچنین موافقت گردید، علاوه بر اعطای امتیازات تعرفه‌ای در

۱. ر.ک به متن معاهده ازمیر در بخش ضمایم.

چارچوب موافقتنامه بازرگانی، بانک‌های مرکزی سه کشور برای صدور کالا به کشورهای عضو، از طریق بانک‌های بازرگانی تسهیلات اعتباری در اختیار صادرکنندگان سه کشور قرار دهند و اقدامات فوری و مؤثری با در نظر گرفتن خط‌مشی‌های تازه جهت گسترش بیشتر همکاری‌های صنعتی و تهیه طرح‌های مشترک ضروری منطقه‌ای به عمل آورند.

از آنجا که ایجاد تسهیلات در زمینه حمل و نقل از اقدامات بسیار مؤثر در جهت گسترش بازرگانی است، خدمات کشتیرانی آر.سی.دی در این زمینه فعالیت گسترده‌ای را آغاز نمود. در کنفرانس از میر موافقت شد سرویس‌های بیشتر کشتیرانی بین سه کشور برقرار گردد و هرچه زودتر در مورد تأسیس یک شرکت کشتیرانی مشترک اقدام شود.

در کنفرانس از میر همچنین موافقت گردید به منظور تربیت نیروی انسانی ماهر در زمینه‌های علمی و فنی و تحکیم و تقویت مؤسسات علمی و تحقیقاتی کشورهای عضو یک بنیاد علمی در اسلام‌آباد و سه مؤسسه علوم و تکنولوژی آر.سی.دی در ایران مدرسه اقتصادی آر.سی.دی در اسلام‌آباد و مدرسه جهانگردی و مدیریت مهمان‌خانه‌ها در ترکیه در سطح منطقه تأسیس گردید.

پیرو تصمیمات سران در اجلاس مورخ ۱۳۴۹ مبنی بر ایجاد منطقه آزاد بازرگانی و اجلاس مورخ ۱۳۵۵ پیرامون انعقاد معاهده از میر، سرانجام پس از انجام کارشناسی‌های لازم، عهدنامه از میر و پروتکل تأسیس منطقه آزاد بازرگانی در ۲۱ اسفند ۱۳۵۵ (۱۲ مارس ۱۹۷۷) در تهران توسط وزرای خارجه وقت سه کشور امضاء گردید. عهدنامه از میر در ۸ تیر ماه ۱۳۷۵ به تصویب مجلس وقت ایران رسید و طی ابلاغ شماره ۲۰۹۳۴ مورخ ۱۳۵۷/۴/۲۸ به وزارت امور خارجه منعکس گردید.

۴. طرح‌ها و برنامه‌های اجرا شده در چارچوب آر.سی.دی

هدف نهایی همکاری عمران منطقه‌ای، توسعه اقتصادی و بالابردن سطح زندگی مردم منطقه از طریق همکاری‌های اقتصادی، فنی و فرهنگی بود. برای رسیدن به هدف فوق،

آر.سی.دی از آغاز شکل‌گیری در سال ۱۳۴۳ تا پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ فعالیت‌هایی را پی‌گیری و اجرا کرد که مختصراً به شرح زیر می‌باشد:

- فعالیت و ابستگان بازرگانی سه کشور و تأسیس اتاق مشترک بازرگانی آر.سی.دی

در سال ۱۳۴۴

- همکاری‌های بیمه‌ای از سال ۱۳۴۵ و ایجاد صندوق اتکائی در استانبول

- ایجاد سیستم پرداخت‌های چندجانبه آر.سی.دی برای مبادلات بازرگانی که

براساس موافقت‌نامه امضاء شده بین سه کشور در اردیبهشت ۱۳۴۶ (آوریل ۱۹۶۷)

بانک‌های مرکزی هر یک از کشورهای عضو مبلغ ۲ میلیون دلار به هریک از دو

کشور عضو تخصیص داد که در صورت لزوم و توافق طرفین می‌توانست میزان آن

افزایش یابد.^۱

- تأسیس مؤسسه فرهنگی آر.سی.دی در سال ۱۳۴۵^۲

- تأسیس مدرسه عالی بیمه آر.سی.دی در سال ۱۳۵۰ در تهران و پذیرش

دانشجویان بورسیه‌ای از خارج از کشور^۳

- مبادله دانشجویان تحت بورس‌های تحصیلی در رده‌های لیسانس، فوق‌لیسانس و

دکترا (۱۲۱۰ نفر)

- مبادله کارآموز در رشته‌های مختلف کوتاه و بلندمدت (۱۷۸۰ نفر)

- مبادله کارشناس جهت بازدید و آموزش‌های تخصصی (۱۰۰ نفر)

- تشکیل ۴۸ سمینار و گردهمایی

- برگزاری ۱۲ دوره مدیریت در لاهور

- برگزاری ۷ دوره مدیریت و امور اداری در گچسر - ایران

۱. پس از تحولات سال ۱۳۵۷ و از سرگیری فعالیت سازمان، کارشناسان سه کشور در حال بررسی افزایش اعتبار فوق بودند که با خروج ترکیه از موافقت‌نامه مذکور در سال ۱۳۶۹، این موافقت‌نامه ملغی اعلام گردید.

۲. این مؤسسه پس از ۱۷ سال فعالیت در سال ۱۳۶۲ به حال رکود درآمد و مجدداً در سال ۱۳۷۳ احیاء گردید.

۳. این مؤسسه همزمان با انقلاب فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۶۰ تعطیل گردید و در سال ۱۳۷۰ فعالیت مجدد خود را آغاز کرد.

- مبادله اطلاعات و همکاری سازمان‌های انرژی هسته‌ای سه کشور در جهت استفاده

صلح‌آمیز از انرژی اتمی و ملاقات کارشناسان ذیربط

- همکاری پستی و تأسیس اتحادیه پستی جنوب و غرب آسیا (سوآپو) در

سال ۱۳۵۶

- اعزام کارشناس و کارآموز به پاکستان در زمینه مکانیزه کردن سیستم‌های پستی

- همکاری در استفاده از ماهواره‌های مخابراتی و توسعه خطوط ارتباطی بین

سه کشور

- اعمال نرخ‌های تخفیفی در مورد پست، تلگراف، تلفن و تلکس

- چاپ تمبر یادبود، برگزاری نمایشگاه تمبر و مبادله تمبر

- بررسی احداث بزرگراه آر.سی.دی (آنکارا، تهران، کراچی) به طول ۵۰۰۰ کیلومتر و

اتصال خطوط راه‌آهن سه کشور

- بررسی ایجاد سرویس کشتیرانی آر.سی.دی که قرار بود مرکز آن در استانبول باشد.

- مبادله اطلاعات فنی میان شرکت‌های هواپیمایی سه کشور، همکاری در عرضه

سوخت هواپیما و سرویس هواپیماهای یکدیگر در فرودگاه‌های سه کشور

- اجراء تخفیفات نرخ‌های هوایی بین سه کشور و خط هوایی آر.سی.دی بین

اسلام‌آباد، تهران، آنکارا و آمستردام

- تبادل اطلاعات علمی و تجربی در بخش کشاورزی، اعزام کارشناس و محقق

کشاورزی و مبادله بذر و نهال

- ایجاد نمایشگاه‌های نقاشی، خطاطی، سرامیک و مجسمه‌سازی

- مبادله شخصیت‌های برجسته علمی و استادان رشته‌های ادبی

- بازدید جوانان و دانشجویان و مسابقات ورزشی

۱. به دلیل کناره‌گیری دولت جمهوری اسلامی ایران از اتحادیه مذکور در سال ۱۳۵۸، فعالیت آن شروع نشده متوقف گردید. سوآپو مجدداً در اواخر دهه ۱۳۶۰ در سطح وسیع‌تری فعالیت خود را شروع کرد.

- همکاری میان خیرگزاری‌ها و رادیو و تلویزیون
- تأمین تسهیلات و همکاری در زمینه جهانگردی از جمله لغو روادید، تأسیس آژانس‌های مسافرتی و دفاتر مربوطه و تبادل نشریات جهانگردی
- برگزاری سمینار روزنامه‌نگاران و همکاران وابستگان مطبوعاتی
- طرح مشترک بلبینگ در پاکستان
- طرح مشترک تولید کاغذ اسکناس در پاکستان
- طرح مشترک آلومینیوم در ایران

۵. تبدیل آر.سی.دی به اكو

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران و نیز تا چند سال بعد از استقرار نظام جمهوری اسلامی ایران، به علت عدم مشارکت ایران در فعالیت‌های سازمان آر.سی.دی، عملاً در سازمان مزبور هیچگونه فعالیت محسوس و مؤثری صورت نگرفت تا اینکه با تلاش‌های دو عضو دیگر و نظر مساعد جمهوری اسلامی ایران که ضرورت توسعه همکاری‌های منطقه‌ای را به عنوان یکی از اهداف اصولی سیاست خارجی خود اعلام نموده بود، آر.سی.دی با نام جدید «سازمان همکاری اقتصادی (اكو) احیاء گردید.

مدیران کل وزارت امور خارجه سه کشور ایران، ترکیه و پاکستان پس از مذاکرات مستمر چند ساله در جلسه بهمن ماه ۱۳۶۳ در تهران پیرامون نکات زیر به توافق رسیدند:

الف) سازمان عمران منطقه‌ای که پیش از انقلاب اسلامی فعال بود با نام تازه سازمان همکاری اقتصادی دوباره آغاز به کار کند.

ب) شورای عالی، مرجع عالی و رکن تعیین‌کننده سیاست‌ها و برنامه‌های سازمان شناخته شد. این شورا از معاونین ارشد وزارت امور خارجه سه کشور تشکیل می‌شد و سالانه یک یا حداکثر دو جلسه تشکیل می‌داد.

ج) شورای قائم‌مقامان متشکل از مدیرکل وزارت خارجه و سفرای دو کشور ترکیه و

پاکستان به عنوان جانشین شورای وزیران امور مربوطه را تنظیم و پی‌گیری می‌کرد. (د) سپس شورای برنامه‌ریزی مرکب از معاونین وزارت خانه‌های برنامه‌ریزی سه کشور قرار داشت که وظیفه آن برنامه‌ریزی فعالیت‌های اکو و تدوین سیاست‌ها و برنامه‌ها برای ارائه به شورای عالی بود.

ها) در قاعده هرم تشکیلاتی اکو چهار کمیته استقرار داشت که فعالیت‌های عملی اکو را طراحی و برنامه‌جراحی آن را تهیه و جهت تصمیم‌گیری به شوراهای مربوطه ارائه می‌کرد. این چهار کمیته فعالیت‌هایشان را با استفاده از خدمات کارشناسی که در بخش‌های متنوع اقتصادی انجام می‌گرفت هماهنگ می‌کردند. این کمیته‌ها شامل: کمیته همکاری‌های اقتصادی و زیربنایی، کمیته همکاری‌های فنی و صنعتی، کمیته همکاری‌های فرهنگی، علمی و آموزشی و کمیته همکاری‌های کشاورزی بود و هر یک از فعالیت‌ها به اقتضای طبیعت بخش خود در یکی از کمیته‌ها قرار می‌گرفت. برای نمونه دستگاه‌هایی که وظایف اقتصادی داشتند مانند وزارت اموراتصادی و دارایی، بانک‌ها، بیمه، وزارت بازرگانی و نیز دستگاه‌هایی که وظایف زیربنایی داشتند مانند راه‌و ترابری، پست و تلگراف و تلفن، مسکن و نفت با کمیته همکاری‌های اقتصادی و زیربنایی همکاری می‌کردند.

در سال ۱۳۶۸ با ابراز تمایل مقامات سه کشور ایران، ترکیه و پاکستان یک رشته رایزنی‌ها بین مقامات سه کشور به منظور سرعت بخشیدن به تجدید حیات فعالیت‌های اقتصادی اکو انجام گرفت. نتیجه این رایزنی‌ها امضای پروتکل اصلاحی معاهده از میر در ۲۸ خرداد ۱۳۶۹ توسط وزرای امور خارجه جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه و وزیر مشاور جمهوری اسلامی پاکستان بود. به موجب این پروتکل، بعضی از مواد معاهده از میر از جمله در مورد ارکان سازمان، نحوه پذیرش اعضای جدید و تغییر نام سازمان از آر.سی.دی به سازمان همکاری اقتصادی (اکو) به تصویب رسید. این موضوع سرمنشأ فعالیت‌های مجدد سازمان بود. تحول مهم بعدی، تصویب دو پروتکل در زمینه تعرفه‌های ترجیحی میان سه کشور

ایران، ترکیه و پاکستان طی سالهای ۷۱-۱۳۷۰ می‌باشد که براساس آن برخی کالاهای مورد معامله بین سه کشور از ۱۰٪ کاهش تعرفه‌ای برخوردار است.

۶. اكو و اعضاء جديد

جمهوری‌های تازه استقلال یافته آسیای مرکزی که با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی به پایگاهی نیاز داشتند تا هم استقلال خویش را تضمین نموده و هم توسعه اقتصادی و رفاه مردم خویش را بهبود بخشد، با توجه به روابط فرهنگی بسیار نزدیکی که با بنیانگذاران اكو داشتند در سال ۱۳۷۱ به این سازمان پیوستند. به این ترتیب اكو از یک سازمان کوچک سه‌جانبه به یک سازمان منطقه‌ای عمده متشکل از ده کشور تبدیل شد و به لحاظ اهمیت ژئوپلیتیکی و توان اقتصادی بالقوه‌ای که کسب کرد، در کانون توجه جهان قرار گرفت. آذربایجان اولین کشوری بود که در تابستان ۱۳۷۰ تقاضای عضویت در اكو را مطرح کرد. درخواست این کشور جدیدالاستقلال همراه با درخواست‌های ترکمنستان و ازبکستان در دومین اجلاس شورای وزیران اكو در آنکارا در تاریخ ۱۷-۱۶ بهمن ۱۳۷۰ (۶-۵ فوریه ۱۹۹۲) بررسی و پذیرفته شد. تاجیکستان و قرقیزستان نیز به دنبال کشورهای مذکور تقاضای عضویت اكو را داشتند. تقاضای دو کشور فوق در اجلاس فوق‌العاده شورای وزیران اكو در تاریخ ۲۸ بهمن ۱۳۷۰ (۱۷ فوریه ۱۹۹۲) در تهران مورد بررسی و پذیرش واقع شد. در اجلاس مذکور تقاضای عضویت ناظر قزاقستان، به دلیل عدم وجود چنین موقعیتی در عهدنامه ازبکستان، رد شد و از کشور مذکور خواسته شد عضویت کامل اكو را مورد توجه قرار دهد. همچنین تقاضای افغانستان برای پیوستن به اكو موکول به استقرار دائمی صلح در آن کشور گردید. در ضمن تقاضای رومانی برای پیوستن به اكو به دلیل عدم وجود مشترکات لازم پذیرفته نشد. نهایتاً آذربایجان، افغانستان و پنج کشور آسیای مرکزی (ترکمنستان، ازبکستان، قرقیزستان، قزاقستان و تاجیکستان) با امضای سند الحاق به عهدنامه ازبکستان در تاریخ ۷ آذر ۱۳۷۱ (۲۸ نوامبر ۱۹۹۲) به عضویت دائم اكو درآمدند. اگرچه نماینده تاجیکستان به دلیل مشکلات داخلی آن کشور در اجلاس مذکور حاضر نبود و سند

مربوطه را متعاقباً امضاء و ارسال داشت.

بطور کلی عوامل بسیار مهم فرهنگی، جغرافیایی، تاریخی و اقتصادی باعث همگرایی و همکاری کشورهای این منطقه در چارچوب آکو شده‌اند.

برخی از این عوامل که در پیوستگی اعضای آکو نقش مؤثری دارند عبارتند از:

- هم‌مرزی با کشورهای بزرگ روسیه، چین و هند.
- مجاورت با اروپا و منطقه استراتژیک خلیج فارس
- دسترسی به آبهای خلیج فارس، اقیانوس هند، دریای سیاه و دریای مدیترانه
- وجود منابع طبیعی غنی بویژه نفت و گاز
- قرارگرفتن در مسیر خاور دور - اروپا از شرق به غرب و آسیای شمالی و مرکزی به خاورمیانه و آفریقا از شمال به جنوب
- وجود ۹۵ درصد مسلمان با مشترکات تاریخی و فرهنگی

- جمعیتی بیش از ۳۵۰ میلیون نفر و وسعتی بالغ بر ۷ میلیون کیلومتر مربع

علاوه بر عوامل بسیار مهم فرهنگی، تاریخی و جغرافیایی فوق‌الاشاره که باعث همبستگی و همکاری بین کشورهای عضو آکو گردیده است، هر یک از کشورهای منطقه از منابع عظیم طبیعی و زیرزمینی بهره‌مند می‌باشند که از طریق اتخاذ سیاست‌های هماهنگ و اجرای برنامه‌های مشترک منطقه‌ای به منظور بهره‌برداری از این منابع، توسعه اقتصادی و رفاه عمومی مردم منطقه امری دست‌یافتنی خواهد بود.

از جمله امکانات مهم طبیعی موجود در منطقه که اغلب کشورهای عضو از آن برخوردار می‌باشند، وجود منابع غنی نفت و گاز می‌باشد. براساس آمارهای موجود، کل ذخایر تقریبی نفت منطقه بالغ بر ۱۲۰ میلیارد بشکه و ذخایر گاز حدود ۱۳۵ تریلیون مترمکعب برآورد شده‌اند.

از سوی دیگر وجود شبکه‌های راه‌آهن سراسری در اغلب کشورهای عضو که اخیراً نیز با راه‌اندازی راه‌آهن مشهد - سرخس - تجن به یکدیگر و به اروپا متصل شده‌اند، پتانسیل‌های بالقوه زیادی جهت گسترش خطوط مواصلاتی زمینی بین پایتخت‌ها و شهرهای مهم کشورهای

عضو ایجاد نموده که در صورت اجرای اهداف پیش‌بینی شده در طرح آلماتی برای گسترش شبکه‌های حمل و نقل تجارت منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای رونق زیادی خواهد گرفت. به‌علاوه کشورهای عضو هر یک دارای توان بالقوه زیادی در زمینه تولید و صادرات پاره‌ای از اقلام و مواد اولیه موردنیاز سایر اعضا می‌باشند که در صورت اجرای موافقت‌نامه‌های تجاری موجود، بویژه موافقت‌نامه مربوط به ترانزیت کالا و پروتکل تعرفه‌های ترجیحی و همچنین تلاش در جهت آزادسازی تجاری از طریق تشکیل اتحادیه‌های فرعی در زمینه محصولات مشترک نظیر پنبه، برنج، پتروشیمی و غیره، سطح مبادلات تجاری بین اعضا افزایش چشمگیری خواهد داشت. جهت اطلاع بیشتر از منابع و امکانات طبیعی کشورهای عضو اکو به فصل پنجم این کتاب مراجعه شود.

۷. تجدید نظر در عهدنامه از میر

گسترش اکو و افزایش تعداد کشورهای عضو نیاز به بازبینی اساسی این سازمان را فراهم نمود. به همین منظور بنا به تصویب شورای وزیران اکو، در سومین نشست سران اکو که در اسفند ماه ۱۳۷۳ برگزار گردید، تشکیل گروهی از خبرگان برای تجدیدنظر در عهدنامه از میر، بازبینی ساختار اکو و تدوین یک استراتژی نوین همکاری اقتصادی مورد تأیید و تصریح سران واقع گردید.

گروه خبرگان در نخستین نشست خود در تیر ماه ۱۳۷۴ در استانبول به تبیین شرح وظایف خود پرداخته و در دومین اجلاس که در مرداد ماه همان سال در عشق‌آباد برگزار گردید قسمتی از عهدنامه از میر را بررسی و بازبینی نمود. سومین نشست گروه خبرگان در دی ماه ۱۳۷۴ در تهران بخش عمده وظایف خود را پایان برده و چهارمین اجلاس گروه خبرگان در اسفندماه همان سال در استانبول با بررسی و بازبینی بقیه اسناد به کار خود پایان داد.^۱ نهایتاً عهدنامه جدید از میر در ششمین اجلاس شورای وزیران اکو در عشق‌آباد تصویب

۱. وزارت امور خارجه بولتن ویژه چهارمین اجلاس اکو در اردیبهشت ماه ۱۳۷۵ ص ۳

و در تاریخ ۲۴ شهریور ماه ۱۳۷۵ طی اجلاس فوق‌العاده شورای وزیران اکو در ازمیر ترکیه به‌امضاء رسید.

در عهدنامه بازمینی و تجدیدنظر شده ازمیر بر تقویت اهداف و اصول همکاری‌های منطقه‌ای اکو بویژه در چهار زمینه تجارت، حمل و نقل، ارتباطات و انرژی تأکید بیشتر شده است که ذیلاً به موارد مهم آن اشاره می‌گردد:

- اقدامات همه‌جانبه به منظور لغو موانع تجاری و گسترش تجارت منطقه‌ای با توجه به تجربیات دیگر سازمان‌های منطقه‌ای و روند اقتصاد جهانی

- تقویت همکاری‌های اقتصادی به منظور ایجاد نقش و مشارکت بیشتر اکو در رشد تجارت جهانی

- ادغام تدریجی اقتصادی کشورهای عضو اکو در اقتصاد جهانی و تضمین مشارکت آنها در روند جهانی شدن اقتصاد

- توسعه ساختارهای حمل و نقل و ارتباطات که کشورهای عضو را به یکدیگر و به جهان خارج ارتباط می‌دهند

- تقویت بخش خصوصی با تأکید بر آزادی اقتصادی و مشارکت بخش خصوصی در سرمایه‌گذاری منطقه‌ای

- تقویت همکاری‌های سودمند میان اکو و دیگر سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی و مؤسسات مالی

- همکاری در زمینه مبارزه با مواد مخدر در کشورهای عضو

در متن تجدیدنظر شده عهدنامه ازمیر به منظور تقویت و کارآیی بیشتر دبیرخانه در پی‌گیری امور، ایجاد شورای نمایندگان دائم اکو در سطح سفیر در نزد دبیرخانه پیش‌بینی شده است. به علاوه مقرر گردید که اجلاس سران هر دو سال یک بار و در صورت لزوم بیشتر تشکیل گردد. ضمناً شورای وزیران عالی‌ترین رکن تصمیم‌گیرنده در اکو خواهد بود.

در ماده مربوط به دبیرخانه در عهدنامه ازمیر استقلال بیشتری برای آن پیش‌بینی گردیده

تا دبیرخانه اكو نیز بتواند همانند دیگر سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی بصورت مستقل تر و با ماهیت بین‌المللی عمل نماید. به‌علاوه دوره ریاست دبیرکلی از ۴ سال به ۳ سال کاهش یافته‌است.^۱

۸. گاه شمار اكو (۱۳۶۳-۱۳۷۷)

۱. ۹ بهمن ماه ۱۳۶۳: تأسیس سازمان همکاری اقتصادی اكو، با تصمیم معاونین وزرای خارجه سه کشور ایران، پاکستان و ترکیه
۲. ۲۸ خرداد ۱۳۶۹ اجلاس ویژه شورای وزیران به منظور اصلاح عهدنامه ۱۹۷۷ از میر
۳. اردیبهشت ماه ۱۳۷۰: اولین اجلاس شورای وزیران اكو در تهران
۴. ۱۷-۱۸ بهمن ماه ۱۳۷۰: دومین اجلاس شورای وزیران اكو در آنکارا
۵. ۲۸-۲۹ بهمن ماه ۱۳۷۰: اولین اجلاس سران اكو در تهران
۶. ۲۲ مرداد ۱۳۷۱: آقای شمشاد احمد به عنوان دبیرکل جدید اكو کار خود را آغاز می‌نماید.
۷. ۸ آذر ماه ۱۳۷۱: اجلاس فوق‌العاده شورای وزیران اكو در اسلام‌آباد پاکستان برگزار شد و تصویب اسناد زیر را به همراه داشت:
 - الف) پروتکل اصلاحی عهدنامه از میر که به امضای ایران، پاکستان و ترکیه رسید
 - ب) اسناد الحاقی به عهدنامه از میر که توسط ۷ عضو جدید به امضا رسید
۸. ۱۸-۱۹ بهمن ماه ۱۳۷۱: سومین نشست شورای وزیران اكو در کویته پاکستان که در جریان آن اسناد زیر به تصویب رسید:
 - الف) برنامه عمل کویته (اولین برنامه عمل اكو)
 - ب) آئین‌نامه اجرایی اكو
 - ج) متدولوژی (روش اجرایی)

۹. ۱۸-۱۵ تیرماه ۱۳۷۲: دومین اجلاس سران اکو و نشست ویژه شورای وزیران در استانبول که تصویب اسناد زیر را در پی داشت:
- الف) اعلامیه استانبول در زمینه دورنمای درازمدت اکو
ب) یادداشت تفاهم همکاری با اسکاپ به امضاء رسید
ج) یادداشت تفاهم همکاری با بانک توسعه اسلامی به امضاء رسید
۱۰. ۷ مهر ماه ۱۳۷۲: نشست غیررسمی شورای وزیران اکو در نیویورک
۱۱. ۲۲ مهر ماه ۱۳۷۲: قطعنامه شماره A/48/L.I در چهل و هشتمین اجلاس مجمع عمومی سازمان ملل به تصویب رسید. براساس این قطعنامه اکو به عنوان عضو ناظر سازمان ملل پذیرفته شد.
۱۲. ۴-۶ آبان ماه ۱۳۷۲: اجلاس وزرای راه و ترابری کشورهای عضو اکو در آلماتی، قزاقستان، در این اجلاس برنامه عمل توسعه بخش حمل و نقل منطقه اکو به تصویب رسید.
۱۳. ۶-۷ بهمن ماه ۱۳۷۲: چهارمین اجلاس شورای وزیران اکو در تهران که در جریان آن اسناد زیر به تصویب رسید:
- الف) موافقت نامه همکاری با یونیدو
ب) یادداشت تفاهم همکاری با یونیسف
۱۴. ۱۶ بهمن ماه ۱۳۷۲: اولین نشست مشورتی دبیران اجرایی سازمان های زیر منطقه ای آسیا با هماهنگی اسکاپ در بانکوک، تایلند برگزار گردید.
۱۵. ۷ مهر ماه ۱۳۷۳: نشست غیررسمی شورای وزیران اکو در نیویورک که طی آن دو یادداشت تفاهم زیر به امضاء رسید:
- الف) یادداشت تفاهم در مورد همکاری با سازمان کنفرانس اسلامی که بدین ترتیب اکو به عنوان ناظر در این سازمان پذیرفته شد.
ب) یادداشت تفاهم در مورد همکاری با UNFPA
۱۶. ۲۰ آذرماه ۱۳۷۳: نشست فوق العاده شورای وزیران اکو در کازابلانکا، مراکش در

حاشیه هفتمین کنفرانس سران کشورهای اسلامی

۱۷. ۲-۴ بهمن ماه ۱۳۷۳: پنجمین اجلاس شورای وزیران اكو در عشق‌آباد، ترکمنستان

برگزار گردید و در جریان آن موارد زیر به تصویب رسید:

الف) تشکیل گروه خبرگان اكو برای تدوین اسناد مربوط به تجدید ساختار و افزایش

کارائی سازمان

ب) تصویب برنامه اكو در مورد کنترل مواد مخدر

ج) تصویب اساسنامه مؤسسه آموزشی بیمه اكو

۱۸. ۸-۹ بهمن ماه ۱۳۷۳: دومین نشست مشورتی دبیران اجرایی سازمان‌های

زیرمنطقه‌ای آسیا با هماهنگی اسكاپ در جاكاتا، اندونزی برگزار گردید.

۱۹. ۲۳-۲۵ اسفند ماه ۱۳۷۳: سومین اجلاس سران اكو و نشست ویژه شورای وزیران

در اسلام‌آباد که طی آن اسناد زیر به امضاء رسید:

- موافقت‌نامه تجارت ترانزیت اكو

- موافقت‌نامه تسهیلات صدور روادید برای بازرگانان منطقه اكو

- موافقت‌نامه و سند الحاق کشتیرانی اكو

- موافقت‌نامه و سند الحاق خط هوایی اكو

- موافقت‌نامه بانک تجارت و توسعه اكو

- یادداشت تفاهم در مورد شرکت بیمه اتکائی اكو

- منشور مؤسسه فرهنگی اكو

- منشور بنیاد علمی اكو

- یادداشت تفاهم با برنامه عمران ملل متحد

- یادداشت تفاهم با برنامه کنترل مواد مخدر ملل متحد

- گروه خبرگان برای تجدید ساختار سازمان و بازبینی عهدنامه از میر ایجاد گردید.

۲۰. ۸ مهر ماه ۱۳۷۴: نشست غیررسمی شورای وزیران اكو در نیویورک

۲۱. ۸ مهر ماه ۱۳۷۴: نشست مشترک وزرای خارجه اکو - آسه آن در نیویورک
۲۲. ۲۱ مهر ماه ۱۳۷۴: قطعنامه شماره A.50/L.I در مورد «همکاری اکو با سازمان ملل» در پنجاهمین اجلاس مجمع عمومی به تصویب رسید.
۲۳. ۱۹ اسفند ماه ۱۳۷۴: افتتاح خط کشتیرانی اکو
۲۴. ۲۳-۲۲ اردیبهشت ۱۳۷۵: ششمین اجلاس شورای وزیران اکو در عشق آباد
۲۵. ۲۴ اردیبهشت ۱۳۷۵: افتتاح خط آهن تجن - سرخس - مشهد
۲۶. ۲۴ اردیبهشت ۱۳۷۵: اجلاس ویژه شورای وزیران اکو برای تصویب ۱۲ سند گروه خبرگان. این اسناد در طی یک یادداشت تفاهم به امضای وزرای خارجه اکو رسید.
۲۷. ۲۶-۲۵ اردیبهشت ماه ۱۳۷۵: چهارمین اجلاس سران اکو در عشق آباد، ترکمنستان
۲۸. ۲۳ مرداد ماه ۱۳۷۵: آغاز فعالیت آقای اوندرا اوزار از ترکیه به عنوان دبیرکل جدید اکو
۲۹. ۲۴ شهریور ماه ۱۳۷۵: اجلاس فوق العاده شورای وزیران اکو به منظور امضای رسمی عهدنامه بازبینی شده از میر در شهر از میر، ترکیه
۳۰. ۶ مهر ماه ۱۳۷۵: نشست غیررسمی وزرای امور خارجه اکو در نیویورک
۳۱. ۱۰ مهر ماه ۱۳۷۵: دومین نشست مشترک وزرای امور خارجه اکو - آسه آن در نیویورک
۳۲. ۱۲ دی ماه ۱۳۷۵: اجرای طرح تجدید ساختار اکو آغاز گردید و شورای قائم مقامان اکو جای خود را به شورای نمایندگان دائم داد. از این تاریخ، کشورهای عضو نماینده دائم نزد اکو تعیین نمودند.
۳۳. ۱۰-۸ اردیبهشت ماه ۱۳۷۶: هفتمین اجلاس سالیانه شورای وزیران در تهران برگزار گردید.
۳۴. ۲۴-۲۳ اردیبهشت ۱۳۷۶: اجلاس فوق العاده سران اکو در عشق آباد
۳۵. ۲۹-۲۸ اردیبهشت ۱۳۷۶: سومین نشست مشورتی دبیران اجرایی سازمان های زیر منطقه ای آسیا با هماهنگی اسکاپ در تهران

۳۶. ۱۰ مهر ۱۳۷۶: نشست غیررسمی وزرای امور خارجه اكو در نیویورک
۳۷. ۱۱ مهر ۱۳۷۶: سومین نشست مشترک وزرای خارجه اكو، آسه آن در نیویورک
۳۸. ۱۶ آذر ۱۳۷۶: اجلاس فوق العاده شورای وزیران اكو در حاشیه کنفرانس اسلامی در تهران که طی آن یادداشت تفاهم همکاری میان اكو و فائو امضاء گردید.
۳۹. ۲۳ اسفند ۱۳۷۶: دومین اجلاس وزرای حمل و نقل اكو در عشق آباد
۴۰. ۱۹ اردیبهشت ۱۳۷۷: هشتمین اجلاس شورای وزیران در آلمانی برگزار گردید که طی آن اسناد زیر تصویب و امضاء گردید:
- الف) اساسنامه مؤسسه آموزشی اكو
- ب) موافقت نامه حمل و نقل ترانزیتی
- ج) یادداشت تفاهم همکاری در امر مبارزه با قاچاق کالا و تخلفات گمرکی
۴۱. ۲۰ اردیبهشت ۱۳۷۷: پنجمین اجلاس سران اكو در آلمانی